

MÜASİR DÖVRDƏ BEYNƏLXALQ İDMAN HÜQUQUNUN SUBYEKTLƏRİ: ANLAYIŞI VƏ XARAKTERİSTİKASI

Əliyev Etibar Əli oğlu,
hüquq üzrə elmlər doktoru, Azərbaycan Hüquq-
şünasları Konfederasiyasının üzvü, Bakı Dövlət
Universiteti Hüquq fakültəsi “İnsan hüquqları
və informasiya hüququ” YUNESCO kafedrasının professoru,

e-mail: a-etibar@rambler.ru;

Novruzov Qulu Novruz oğlu,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Azərbaycan
Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin Aka-
demiyasının rəisi, gömrük xidməti general-mayoru,

e-mail: info@ascca.edu.az;

http://www.ascca.gov.az/az;

Hüseynova Fatimə Etibar qızı,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Bakı Dövlət Uni-
versiteti Hüquq fakültəsi “Beynəlxalq xüsusi
hüquq və Avropa hüququ” kafedrasının dosenti,
e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com.

Məqalədə müəlliflər tərəfindən müasir dövrdə beynəlxalq idman hüququnun subyektləri ilə bağlı məsələlərin işıqlandırılmasına təşəbbüs göstərilir. Burada beynəlxalq idman hüququnun subyektlərinə doktrinal anlayış verilir və onların xarakteristikası və xüsusiyyətləri elmi cəhətdən şərh edilir.

Qeyd olunur ki, müasir dövrdə beynəlxalq idman hüququnun subyektləri dedikdə beynəlxalq idman hərəkəti sferasında mövcud idman münasibətlərinin mümkün iştirakçıları başa düşülür və bundan ötrü onlar bu sahədə mövafiq hüquq və vəzifələrə malik ola bilirlər. Beynəlxalq publik idman hüququnun subyektləri və beynəlxalq xüsusi idman hüququnun subyektləri kimi növlər fərqləndirilir.

Açar sözlər: idman hərəkəti, beynəlxalq idman hüququ, idman subyektləri, publik idman-hüquq subyektləri, xüsusi idman-hüquq subyektləri, idman münasibətləri, idman-hüquq normaları, hüquqi tənzimləmə.

Müasir dövrdə formalaşmış hüquqi qurumlardan biri olan beynəlxalq idman hüququ (BİH) bir neçə hüquq institutundan ibarətdir ki, beynəlxalq idman hüququnun subyektləri həmin institutlardan biridir. Belə ki, beynəlxalq idman hüququnun nizama salma predmetinə daxil olan və onunla tənzimlənən dövlətlərarası beynəlxalq idman münasibətləri məhz beynəlxalq idman hüququnun subyektləri arasında əmələ gəlir.

Beynəlxalq idman hüququnun subyektləri dedikdə beynəlxalq idman hərəkəti sferasında mövcud idman münasibətlərinin elə mümkün iştirakçıları başa düşülür ki, bundan ötrü onlar bu sahədə müvafiq hüquq və vəzifələrə malik ola bilirlər. Bu kontekstdə beynəlxalq idman hərəkəti sferasında fəaliyyət göstərən subyektləri aşağıdakı kateqoriyalar üzrə fərqləndirə bilirik:

- beynəlxalq idman hərəkəti sferasında dövlətlər;
- idman hərəkəti sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlar;

– idman fəaliyyəti sferasında milli təşkilatlar;

– ayrı-ayrı individlər və mütəxəssislər.

Eyni zamanda, idman hərəkəti sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlar iki növə bölünür: ümumi səlahiyyətli beynəlxalq təşkilatlar; xüsusi səlahiyyətli beynəlxalq təşkilatlar.

Bundan başqa, idman hərəkəti sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlar üzvlük xarakterinə görə aşağıdakı kimi təsnif olunur: dövlətlərarası/hökumətlərarası beynəlxalq təşkilatlar; qeyri-dövlətlərarası/qeyri-hökumətlərarası beynəlxalq təşkilatlar.

Həmçinin idman hərəkəti sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatların xüsusi növü dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yaradılan və funksional hüquq subyektiyi qabiliyyətinə malik olan beynəlxalq məhkəmələr və beynəlxalq arbitrajlar sayılır.

İdman hərəkəti sahəsində müxtəlif profil üzrə fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlar hüquqi statusuna görə də fərqləndirilir: universal beynəlxalq təşkilatlar (məsələn, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Beynəlxalq Olimpiya Komitəsi, Beynəlxalq İdman Federasiyaları Assosiasiyası və s.); regional beynəlxalq təşkilatlar (məsələn, Avropa İttifaqı, Avropa Olimpiya Komitəsi, Avropa Milli Olimpiya Komitələri Assosiasiyası və b.).

Beynəlxalq idman hərəkəti sferasında fəaliyyət göstərən zaman hakimiyyət səlahiyyətinə malik olub-olmaması baxımından, BİH-in subyektlərini, praktiki olaraq, iki qrupa bölmək mümkündür:

– beynəlxalq publik idman hüququnun subyektləri;

– beynəlxalq xüsusi idman hüququnun subyektləri.

Beynəlxalq publik idman hüququnun subyektləri rolunda yalnız dövlətlər və höku-

mətlərarası/dövlətlərarası beynəlxalq təşkilatlar çıxış edə bilər. Ona görə ki, beynəlxalq publik idman hüququ ilə hakimiyyət xarakterli beynəlxalq idman münasibətləri tənzimlənir. Bu münasibətlərdə subyekt qismində iştirak etmək üçün iştirakçının hakimiyyət səlahiyyətinə (funksiyasına) malik olması tələb edilir. Dövlətlərin belə səlahiyyəti vardır. O ki qaldı hökumətlərarası/dövlətlərarası beynəlxalq idman təşkilatlarına, qeyd etməliyə ki, onların üzvləri ayrı-ayrı dövlətlərdən ibarətdir. Dövlətlər üzv olmaqla öz hakimiyyət səlahiyyətini qismən, məhdud şəkildə həmin təşkilatlara vermiş olur. Nəticədə hökumətlərarası/dövlətlərarası beynəlxalq təşkilatlar məhdud hakimiyyət səlahiyyətinə (funksiyasına) malik olaraq, funksional (məhdud) beynəlxalq hüquq subyektiyi 1 əldə etməklə hakimiyyət xarakterli beynəlxalq münasibətlərində, o cümlədən beynəlxalq idman münasibətlərində subyekt qismində iştirak edirlər.

Hər hansı qurumun (dövlətin, beynəlxalq təşkilatın və s.) beynəlxalq idman hüququnun subyekti kimi tanınması üçün əsas və başlıca şərt bundan ibarətdir ki, belə qurum beynəlxalq idman hüququ ilə bilavasitə tənzimlənən münasibətlərdə iştirak etmək qabiliyyətinə və imkanına malik olmalıdır.

Bu və ya digər qurumun beynəlxalq idman hüququnun subyekti kimi tanınması üçün onun beynəlxalq hüquq subyektiyinə malik olması tələb edilir. Hüquq subyektiyi (o cümlədən beynəlxalq hüquq subyektiyi) şəxslərin özündən ayrılmaz olub, onların ictimai-hüquqi xüsusiyyətidir.²

Beynəlxalq hüquq subyektiyi dedikdə subyektlərin beynəlxalq hüquq normaları ilə tənzimlənən münasibətlərdə, yəni dövlətlərarası beynəlxalq hüquq münasibətlərində, o cümlədən beynəlxalq idman-hüquq münasibətlərində iştirak etmək qabiliyyətinə və imkanına malik olmalıdır.

sibətlərində iştirak etmək qabiliyyəti (imkanı) başa düşülür. Başqa sözlə, beynəlxalq hüquq subyektliliyi beynəlxalq hüququn subyekti olmaq imkanı, beynəlxalq hüquq və vəzifələr daşımaq, onları həyata keçirmək qabiliyyəti deməkdir.

Beynəlxalq hüquq subyektliliyi ümumiləşdirilmiş anlayışdır. Bu o deməkdir ki, onun strukturu ayrı-ayrı elementlərdən ibarətdir. Belə ki, beynəlxalq hüquq subyektliliyi özündə üç əsas struktur elementi birləşdirir. Həmin elementlərə aşağıdakılar aiddir: beynəlxalq hüquq qabiliyyəti, beynəlxalq fəaliyyət qabiliyyəti, beynəlxalq delikt qabiliyyəti.

Beynəlxalq hüquq elmində, ənənəvi olaraq, beynəlxalq hüququn subyekti kimi dövlətlər və hökumətlərarası beynəlxalq təşkilatlar tanınır. Buna uyğun olaraq, həmin subyektlər də məhz beynəlxalq idman hüququnun subyekti hesab edilir. Odur ki, beynəlxalq publik idman hüququnun subyektləri dövlət və beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatlardan ibarətdir.

Beynəlxalq xüsusi idman hüququnun subyektləri dedikdə isə beynəlxalq idman fəaliyyəti prosesində, yəni xarici elementli idman münasibətlərində (idman öhdəliklərində) iştirak edən şəxslər başa düşülür. Buna görə də beynəlxalq xüsusi idman hüququnun subyektləri aşağıdakılardan idarətdir: idmançı, məşqçi, idman hakimi, həkim, idman klubları, milli idman federasiyaları, milli olimpiya komitələri, idman sahəsində təhsil kurs və məktəbləri, bədən tərbiyəsi və idman sektorunda çalışan digər mütəxəssislər və s.

BİH-in subyektləri ayrı-ayrı meyarlar baxımından müxtəlif növlərə bölünür. Daimi olmaq kimi meyar üzrə onlar iki növə bölünür: daimi subyektlər, müvəqqəti subyektlər.

Həmişəlik fəaliyyət göstərmək üçün yaradılan qurumlara beynəlxalq idman hüququ-

nun daimi subyektləri deyilir. Dövlət BİH-in daimi subyekti sayılır; yarandığı andan dövlət beynəlxalq hüquq qabiliyyətli olur və BİH-in subyekti kimi tanınır.

Fəaliyyəti daimi olmayan subyektlər isə beynəlxalq idman hüququnun müvəqqəti subyektləri adlanır; onlar, adətən, müəyyən məqsədə çatmaq üçün yaradılır. Qarşıya qoyulan məqsədə nail olunduqda, bu növ subyektin fəaliyyətinə xitam verilir. Məsələn, futbol üzrə XVI Avropa çempionatının bəzi oyunlarının 2021-ci ilin yayında Bakı şəhərində keçirilməsi zamanı müvəqqəti yaradılmış orqanlar yarışlar başa çatdıqdan sonra ləğv olundu.

Öz hüquqi təbiətindən və mənşəyindən asılı olaraq, beynəlxalq idman hüquq subyektlərinin iki növü fərqləndirilir: ilkin subyektlər; törəmə subyektlər.

Əsas subyekt olması baxımından, BİH-in subyektləri iki növə bölünür: əsas subyektlər; ikinci dərəcəli subyektlər.

Dünyada beynəlxalq idman sisteminin yaranmasına və inkişafına böyük təsir göstərən subyektlərdən biri də dövlətlərdir. Müasir dövrdə dövlətlər arasında həyata keçirilən əməkdaşlıq sayəsində müəyyən idman münasibətləri yaranmışdır. Bunun da nəticəsində müxtəlif ölkələrin idman təşkilatları və idmançıları, habelə beynəlxalq idman fəaliyyəti subyektləri arasında onların qarşılıqlı fəaliyyət göstərilməsinə dair müvafiq daxili hüquqi rejim formalaşmışdır. Dövlətlər belə hüquq münasibətləri çərçivəsində daxili qanunvericilikdə baş verən bu və ya digər dəyişikliyi bir-birləri ilə birtərəfli, ikitərəfli, çoxtərəfli və ya universal qaydada razılaşıdırırlar və daxili hüquqi rejim qaydalarının uzlaşdırılması prosesi, yəni hansısa hüquqi unifikasiya baş verir. Məsələn, əgər “İdmanda dopinqə qarşı mübarizə haqqında” Beynəlxalq Konvensiya

(2005-ci il) iştirakçısı olan dövlətlər qadağan olunmuş preparatların vahid siyahısını müəyyən edirlərsə, bu o deməkdir ki, beynəlxalq idmanın ən ciddi problemlərindən birinin həllinə yanaşmada dövlətlər hüquqi unifikasiya sərgiləməklə eyni cür hüquqi rejim təsbit edirlər. Burada BİH öxünəməxsus “çərçivə hüquq” rolunu oynayır, müxtəlif ölkələrin milli hüquq sistemlərinin uzlaşdırılmış fəaliyyət göstərmələri üçün münbit şərait yaradır, milli idman sistemlərinin effektiv və optimal iş rejimini təmin edir.

BİH-in subyekt kimi dövlətin hüquqi vəziyyəti belə bir xüsusiyyətlə xarakterizə olunur ki, o, universal beynəlxalq hüquq subyektliyinə malikdir. Buna görə də o, dövlətlərarası beynəlxalq idman münasibətlərinin istənilən sahəsində subyekt qismində iştirak edə bilər. BİH-in subyekt kimi dövlətin çıxış etdiyi münasibətlərin dairəsi kifayət qədər geniş və müxtəlifdir. Qeyd etmək lazımdır ki, sosial-iqtisadi inteqrasiya proseslərinin qloballaşması və idman həyatının beynəlmilləşməsi şəraitində beynəlxalq idman münasibətlərində dövlətin iştirak etmə formaları da artır. Müasir dövrdə dövlətlər futbol, voleybol, boks, güləş, “Formula-1”, beynəlxalq ordu yarışları və digər beynəlxalq idman tədbirlərində fəal surətdə iştirak edirlər. Bu zaman onlar istənilən beynəlxalq hüquq əldə edə və onları həyata keçirə, habelə özləri üçün istənilən beynəlxalq vəzifələr yarada və bu vəzifələri icra edə bilərlər; beynəlxalq hüquq subyektliyinin universallığı həm də məhz bunda ifadə olunur. Təsadüfi deyil ki, BİH normaları yaratmaq dövlətin beynəlxalq hüquq subyektliyinin xarakterik əlamətlərindən biri sayılır; həmin normalar isə beynəlxalq müqavilələr (sazişlər) bağlamaq yolu yaradılır.³

Dövlətlərin beynəlxalq dövlətlərarası idman münasibətlərində iştirakı təkcə bununla, yəni beynəlxalq idman müqavilələri (sazişlər) bağlamaqla bitmir; onlar həm də beynəlxalq hökumətlərarası idman təşkilatlarında iştirak edə bilərlər. İdman fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı ayrı-ayrı dövlətlərin həm universal (məsələn, BMT, YUNESCO, ÜƏMT və s.), həm də regional (məsələn, Avropa İttifaqı, Afrika İttifaqı, MDB və s.) dövlətlərarası/hökumətlərarası beynəlxalq təşkilatlarda iştirak etməsi mümkündür.

Öz məzmununa görə kifayət dərəcədə müxtəlif olan beynəlxalq dövlətlərarası idman münasibətlərində dövlətlər müstəqil surətdə iştirak etmək hüququna malikdirlər.

Müasir dövrdə BİH-in subyektləri sırasında beynəlxalq təşkilatlar vacib yer tutur və onların sayı günbəgün artır. Bu cür təşkilatlar beynəlxalq münasibətlərin, o cümlədən beynəlxalq idman münasibətlərinin institusional (təşkilati) əsası kimi əhəmiyyətli rol oynayır. Onlar idman fəaliyyəti sferasında, başlıca olaraq, dövlətlərarası beynəlxalq əməkdaşlığın universal səviyyədə koordinasiya funksiyasını - əlaqələndirici funksiyanı yerinə yetirirlər.

Beynəlxalq idman əməkdaşlığının həyata keçirilməsində Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT) və onun ixtisaslaşdırılmış təsisatları mühüm əhəmiyyət kəsb edir. BMT 1945-ci ildə yaradılmışdır, bu gün dünyanın 192 ölkəsi (o cümlədən 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası) onun üzvüdür. 4 BMT hal-hazırda idman sahəsində dövlətlərin beynəlxalq əməkdaşlığının müxtəlif formalarını bir yerdə cəmləşdirən mərkəz rolunu oynayır. BMT müəyyən ixtisaslaşmış təsisatlar sistemində malikdir, onun strukturunda o cümlədən aidiyyəti üzrə beynəlxalq bədən tərbiyəsi

və idman fəaliyyətinin inkişafı ilə məşğul olan orqanlar – Təhsil, Elm və Mədəniyyət üzrə Təşkilat, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı, Beynəlxalq Əmək Təşkilatı və s. mövcuddur. İxtisaslaşmış təsisatlarla BMT arasında əlaqə onun əsas məqsəd və prinsiplərinə uyğun həyata keçirilir.

Avropa Şurası (AŞ) regional dövlətlərarası beynəlxalq təşkilatlar sırasına daxildir. O, ən vacib Avropa təşkilatlarından biri sayılır. İdman sahəsində AŞ xətti ilə əməkdaşlıq 1977-ci ildə yaradılmış İdmanın İnkişafı üzrə Komitə (İİK – CDDS) çərçivəsində hökumət və qeyri-hökumət təşkilatları ilə tərəfdaşlıq fonunda həyata keçirilir. İİK bütövlükdə Avropa Mədəniyyət Konvensiyasında iştirak edən 48 üzv-dövlət arasında idman sferasında beynəlxalq müqavilələrin tətbiqini əlaqələndirir, idmanın inkişafı sahəsində Ümumavropa proqramı üzrə işləri formalaşdırır və koordinasiya edir, eləcə də Avropa rəhbərləri və idman işləri üzrə nazirlərin birgə konfranslarının hazırlanması işləri ilə məşğul olur. AŞ çərçivəsində 1983-cü ildən hökumət və ictimai idman təşkilatlarının rəhbər xadimləri arasında dialoq üçün forum olan Avropa İdman Konfransı (AİK) fəaliyyət göstərir. Bu Konfrans Avropada idman hərəkətinin aktual məsələləri üzrə iki ildən bir keçirilir. Konfranslarda, bir qayda olaraq, idman sahəsində əməkdaşlığın ümumi siyasi istiqamətləri nəzərdən keçirilir. Məsələn, XI AİK (1993-cü il) “Dəyişən Avropa – dəyişən idman” mövzusunda, XII AİK (1995-ci il) “Yeni Avropada idman vasitəsilə birlik” mövzusunda həsr olunmuşdu; həmçinin XII AİK çərçivəsində dörd işçi qrup fəaliyyət göstərmişdir: “Könüllü idman rəhbərliyi”, “Gənclər Avropa idmanında”, “İdmanda

kommersiyalaşmanın və kütləvi informasiya vasitələrinin təsiri”, “Cəmiyyətdə idman vasitəsilə inteqrasiya”.

1975-ci ildə İdman işləri üzrə nazirlərin Avropa Konfransında “İdman hamı üçün” Avropa Xartiyasının işlənilib hazırlanmasına təşəbbüs göstərilmiş və 1976-cı il 24 sentyabr tarixində rəsmi olaraq qəbul edilmişdir. AŞ-nin idman sahəsində siyasətinin əsas təməl prinsipləri Avropa ölkələrinin idman rəhbərləri və nazirləri tərəfindən qəbul edilmiş Avropa İdman Xartiyası adlı sənəddə müəyyənləşdirilmişdir (15.05.1992-ci il, Rodos ş., Yunanıstan). Avropa regionunda idman münasibətlərinin effektiv şəkildə nizamlanmasında aşağıdakı sənədlər də vacib rol oynayır: “Cavan insanlar və idman” Avropa Manifesti (18.05.1995-ci il, Lissabon); Avropa Şurasının tövsiyələri - “Gənclər və yüksək nailiyyətlər idmanı” (№1292 - 1996-cı il); “İdman, dözümlülük və təmiz oyun” Bəyannaməsi (11.04.1996-cı il, Amsterdam); İdman Etika Məcəlləsi “Ədalətli Oyun – Qələbəyə Yol” (1995-ci il) və s. AŞ həmçinin idmanda neqativ və təhlükəli hadisələrə, xüsusən də dopinq və zorakılığa qarşı mübarizə tədbirlərində fəal iştirak edir və onun tərəfindən bu istiqamətdə beynəlxalq-hüquqi statusa malik olan bir sıra sənədlər qəbul olunmuşdur: “Dopinq tətbiq edilməsinə qarşı” Avropa Konvensiyası (ETS №135 – 1989-cu il); “İdman tədbirləri, o cümlədən futbol oyunları zamanı zorakılığın və xuliqanlığın qarşısının alınması haqqında” Avropa Konvensiyası (ETS №120 – 1983-cü il); İdman fəaliyyətində, innovasiya və peşə hazırlığında islahatların inkişaf Proqramı – Ümumavropa SPRINT Proqramı (1991-ci il) və b.

Beləliklə, AŞ təşkilatının strukturunda bu gün Avropa regionunda idmanın inkişafına

aktiv təsir göstərən, hətta digər ölkələrə nümunə çəkilə biləcək hüquqi mexanizm formalaşmışdır və bu, artıq reallıqdır.⁵

İdman fəaliyyəti prosesində yaranan beynəlxalq qarşılıqlı münasibətlərin nizama salınmasında beynəlxalq idman sferası ilə birbaşa əlaqəli olan beynəlxalq idman təşkilatları çıxış edir. Beynəlxalq idman təşkilatları dedikdə bədən tərbiyəsi, fiziki tərbiyə və idman sahəsində fəaliyyət göstərən ümumdünya və regional beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları başa düşülür.⁶ Beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları isə siyasi, iqtisadi, mədəni, elmi-texniki və insan fəaliyyətinin digər sferalarında beynəlxalq əməkdaşlığa dəstək göstərilməsi məqsədilə müxtəlif dövlətlərdən olan milli ictimai təşkilatlar, ittifaqlar, qrup və ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən yaradılan birlik formasıdır.⁷ İdman birliklərinin qeyri-hökumət təşkilatlarına aid edilməsi üçün əsas BMT Baş Assambleyasının 23.05.1968-ci il tarixli 1296 (XIV) sayılı qətnaməsi sayılır. Sözügedən qətnamədə göstərilir ki, “hökumətlərarası saziş əsasında təsis edilməyən istənilən beynəlxalq təşkilat beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatı kimi tanınır”.⁸

Beynəlxalq idman təşkilatlarının təsnifatı aşağıdakı əsas qruplar üzrə bölünür:

I. Ümumi xarakterli beynəlxalq idman təşkilatları (məsələn, Beynəlxalq Olimpiya Komitəsi; Beynəlxalq Paralimpiya Komitəsi; İdman Elmi, Bədən Tərbiyəsi və İdman üzrə Beynəlxalq Şura; Milli Olimpiya Komitələrinin Baş Assosiasiyası; Bədən Tərbiyəsi üzrə Beynəlxalq Federasiya; Beynəlxalq İdman Federasiyalarının Baş Assosiasiyası; Beynəlxalq Olimpiya Akademiyası və s.);

II. Ayrı-ayrı idman fəaliyyət növləri üzrə beynəlxalq idman təşkilatları (məsələn, Beynəlxalq İdman Federasiyaları; Beynəlxalq

Badminton Federasiyası; Beynəlxalq Voleybol Federasiyası; Beynəlxalq Velosipedçilər İttifaqı; Beynəlxalq Həndbol Federasiyası; Beynəlxalq Həvəskar Basketbol Federasiyası; Beynəlxalq Beysbol Federasiyası; Beynəlxalq Gimnastika Federasiyası; Həvəskar Boks üzrə Beynəlxalq Assosiasiya; Beynəlxalq Həvəskar Güləş Federasiyası; Beynəlxalq Avarçəkmə Federasiyası; Beynəlxalq Atçılıq İdman Federasiyası; Beynəlxalq Konkisürənlər İttifaqı; Beynəlxalq Kriket Federasiyası (kriket – ağacla oynalınan top oyun növüdür); Ümumdünya Yüngül Atletika Assosiasiyası; Beynəlxalq Ağır Atletika Federasiyası; Beynəlxalq Yelkən İdman İttifaqı; Beynəlxalq Həvəskar Üzgüçülük Federasiyası; Beynəlxalq Xizək İdman Federasiyası; Beynəlxalq Stolüstü Tennis Federasiyası; Beynəlxalq Qılıncoynatma Federasiyası; Beynəlxalq Futbol Assosiasiyaları Federasiyası; Beynəlxalq Ot üzərində Xokkey Federasiyası və s. birliklər.⁹ Həmçinin ayrı-ayrı idman növləri üzrə xüsusi qrupu peşəkar idmana dair beynəlxalq idman təşkilatları təşkil edir və bunlara aşağıdakılar aiddir: məsələn, Milli Basketbol Assosiasiyası, Milli Xokkey Liqası, Milli Futbol Liqası, Baş Beysbol Liqası və s.

III. İdman bilik və fəaliyyət sahələri üzrə beynəlxalq idman təşkilatları. Bu qrup təşkilatlar bədən tərbiyəsi və idman sahəsi ilə əlaqəli olan qurumlardır. Söhbət, idman press vasitələri, idman qurğuları, idman təhsili, idman təbabəti, idman psixologiyası və s. məsələlərlə məşğul olan təşkilatlardan gedir: məsələn, Beynəlxalq İdman Press Assosiasiyası; Beynəlxalq İdman Psixologiyası Cəmiyyəti; Beynəlxalq İdman Təbabəti Federasiyası; Beynəlxalq Olimpiya Tibb İşçiləri Assosiasiyası; Avropa İdman və Fiziki Fəaliyyət Psixologiyası Federasiyası; Beynəlxalq

İdman Qurğuları və Asudə Vaxt üçün Yerlər Assosiasiyası; Beynəlxalq Fiziki Təhsil üzrə Ali Məktəblər Assosiasiyası və s.

IV. Mənsubiyyət əlaməti üzrə bəzi beynəlxalq idman təşkilatları. Bu qəbildən olan beynəlxalq idman təşkilatları müəyyən mənsubiyyət əlamətlərinə görə fərqləndirilir: peşə sənəti ilə əlaqədar, dini mənsubiyyətlə bağlı. Məsələn: Beynəlxalq Universitet İdmanı Federasiyası; Beynəlxalq Hərbi İdman Şurası; Dəmiryolçuların Beynəlxalq İdman İttifaqı; Beynəlxalq Əmək İdman Komitəsi; Beynəlxalq Gənc Xristianlar Assosiasiyası Bədən Tərbiyəsi və İdman üzrə Beynəlxalq Katolik İttifaq və s.

Beynəlxalq idman münasibətlərinin subyekt tərkibinə dövlətdaxili (milli) idman təşkilatları da daxildir. Onlara hüquqi şəxs statusunda fəaliyyət göstərən kollektiv subyektlər aiddir: məsələn, milli olimpiya komitələri, milli paralimpiya komitələri, müxtəlif idman növləri üzrə milli federasiyalar, bədən tərbiyəsi-idman ictimai birlikləri, idman cəmiyyətləri, texniki idman klubları, idman mərkəzləri, xüsusi təyinatlı məktəblər, ümumtəhsil idman müəssisələri, bədən tərbiyəsi və idman sahəsində elmi təşkilatlar və s.¹⁰ Bu cür subyektlərin hüquqi rejimi həm dövlətlərin milli idman qanunvericiliyi, həm də beynəlxalq müqavilələrlə müəyyən edilir.

Eyni zamanda qeyd etməliyik ki, hər bir ölkənin idman sferasında mövafiq fəaliyyətlə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslər beynəlxalq xüsusi idman hüququnun subyekt hesab edilir. Bədən tərbiyəsi və idman sahəsində fəaliyyətin həyata keçirilməsində idman hüquq münasibətlərinin subyekt kimi ayrı-ayrı individlər və mütəxəssislər əhəmiyyətli rol oynayırlar. İdman fəaliyyəti sa-

həsində aşağıda göstərilən subyektləri fərqləndirə bilərik: idmançı, məşqçi, idman hakimi, idman həkimi, idman obyektlərinin sahibləri və istifadəçiləri, idman kütləvi informasiya vasitələri, idman azərkeşləri və onların birlikləri, idman agentləri, idman məktəbləri və müəssisələri, yerli icra hakimiyyəti orqanları və bələdiyyələr, ictimai təşkilatlar (fond, birlik, düşərgə və s.), idman arbitrajı, milli antidoping qurumu, həmkarlar ittifaqları təşkilatları, bədən tərbiyəsi və idman sahəsində çalışan digər mütəxəssislər.¹¹

Sözügedən subyektlərin hüquqi rejimi hər bir ölkənin milli qanunvericilik aktları və müəyyən dərəcədə beynəlxalq müqavilələrlə tənzimlənir, eləcə də həmin sənədlərdə idman subyektlərinə dair müvafiq normativ anlayışlar formulə olunur.¹²

Qeyd etdiyimiz kimi, idman fəaliyyəti sahəsində subyektlərdən biri də idman hakimləri sayılır. Onlar idman yarışları üzrə obyektiv nəticələrin reallaşdırılmasında mühüm rol oynayırlar. Belə ki, idman yarışının təşkilatçısı tərəfindən idman növünün qaydalarına və yarışın reqlamentinə riayət olunmasına nəzarət etmək səlahiyyəti verilmiş, xüsusi hazırlıq və attestasiya keçmiş, habelə müvafiq təsnifat dərəcəsi almış fiziki şəxs idman hakimi sayılır. Ayrı-ayrı idman növləri üzrə keçirilən oyun və yarışlara hakimlik etmək üçün xüsusi idman hakimləri hazırlanır. Başqa sözlə, hər hansı müəyyən idman oyun növü üçün konkret idman hakimi hazırlaşdırılır. İdman hakimlərinin hüquqi statusu hər bir ölkənin qanunvericilik aktı, müvafiq idman növü üzrə Beynəlxalq Federasiyanın tərtib etdiyi yarış qaydaları və beynəlxalq idman müqavilələri ilə tənzimlənir, eləcə də onlar üçün müvafiq hüquq və vəzifələr müəyyənləşdirilir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ MƏNBƏLƏR

1. Azərbaycan Respublikasının, "N" nəşriyyatı, 2015, 52 s.
2. Heydər Əliyev. Azərbaycan XXI əsrin və üçüncü minilliyin ayrıcında. Bakı, XXI əsr – yeni nəşrlər evi, 2001, 55 s.
3. Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. 1-46 kitab / Buraxılışa məsul: R.Ə.Mehdiyev. Bakı, Azərənşr, 1997-2013.
4. İlham Əliyev. İnkişaf – məqsədimizdir. 1-113 kitab / Bakı, Azərənşr, 2003-2021.
5. Elçin Babayev. Bizi məharətli idarəçilik, birlik və həmrəylik xilas edir // Hüquqi müstəvi e.n.t. jurnal. Bakı, 2020, № 4, s. 9-16.
6. Əliyev Ə. İ. İnsan hüquqları. Dərslik. Yenidən işlənmiş və əlavələr edilmiş ikinci nəşr. Bakı, "Nurlar" nəşriyyatı, 2019, 352 s.
7. İnformasiya hüququ. Dərslik / Kollektiv müəlliflər: Əliyev Ə.İ., Rzayeva G.A., İbrahimova A.N., Məhərrəmov B.A., Məmmədralı Ş.S. Bakı, "Nurlar" nəşriyyatı, 2019, 448 s.
8. Konstitusiya hüququ. Dərs vəsaiti / Əsgərov Z.A. Bakı, Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2002, 632s.
9. Konstitusiya və hüququn əsasları. Dərslik. 8-ci nəşr / Allahverdiyev S.S. Bakı, "Hüquq Yayın Evi", 2018, 452 s.
10. Müasir beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə istifadə edilən terminlər. Xarici iqtisadi biliklərə dair azərbaycanca-rusca-İngiliscə lüğət-məlumat kitabı/Müəllif-tərtibçilər: Əfəndiyev O.F., Əliyev E.Ə. Bakı, Hüquq ədəbiyyatı, 2005, 676 s.
11. Məsələn, bax: Вок-ун Олимпиа Хартиясы (14.07.2001-ci il tarixli redaktəsində) / <https://www.olympicuniversity.ru> (05.03.2022-ci il); Международная хартия физического воспитания и спорта (1978 г.) // <https://docs.cntd.ru/document/1900833> (05.03.2022 г.); Спортивная хартия Европы (1992 г.) // <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxtID=1542> (05.03.2022 г.); Конституция Всемирной легкоатлетической ассоциации (ред.1 ноября 2019 г.)// www.WorldAthletics.org (05.03.2022 q); Спортивная энциклопедия Беларуси / Ред.кол.Ю.Л.Сиваков и др. Мн., 2005; Энциклопедический словарь юного спортсмена. М., 1979; Толковый словарь спортивных терминов. Около 9500 терминов/Сост.Ф.П.Суслов, Д.А.Тышлер. М., 2001; Юридическая энциклопедия / Под ред. М.Ю.Тихомирова. М., 2005; Энциклопедия олимпийского спорта: [в 5-ти т.] / под общ. ред. В.Н. Платонова. – К.: Олимпийская литература, 2002-2004 və s.
12. Məsələn, bax: Международное спортивное право. Учебник/С.В.Алексеев. М., ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2008, с.297-310.
13. Вах: Энциклопедический словарь юного спортсмена. М., 1979, с.241.
14. Ətraflı bax: Международное право. Учебник/Отв. ред. Ю.М.Колосов, С.Э.Кривчикова. М., 2005, с.319-320.
15. URL: <https://translate.academik.ru> (01.03.2022-ci il).
16. Bu barədə ətraflı bax: Международное спортивное право. Учебник/С.В.Алексеев. М., ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2008, с.337-344.
17. İdman hüquq münasibətlərinin subyekt tərkibi barədə ətraflı bax: Шашкова И.М. Спортивное право. Курс лекций. Витебск, УО «ВГУ им. П.М.Машерова, 2012, с.26-39 (<https://rep.vsu.by> – 02.03.2022-ci il).
18. Ətraflı bax: Шашкова И.М. Спортивное право. Курс лекций. Витебск, УО «ВГУ им. П.М.Машерова, 2012, с.31-39 (<https://rep.vsu.by> – 04.03.2022-ci il); Spor Hukuku. Prof. Dr. Fehim Üçışık. İstanbul, 2017, 467 s.; Beloff M., Kerr T., Demetriou M. Sport Law.- Oxford:Hard, 1999 və s.

İQTİBASLARIN SİYAHISI

1. Веляминов Г.М. Международное экономическое право и процесс. М., 2004, с.63.
2. Алексеев С.С. Общая теория права. Том 2. М., 1982, с.139.
3. Шумилов В.М. Международное экономическое право. Учебник. Ростов-на-Дону, 2003, с.66.
4. Ətraflı bax: Beynəlxalq (publik) hüquq kursu. Dərslik / E.Ə.Əliyevin ümumi redaktəsi ilə. II cild. Xüsusi hissə. Bakı, 2018, s.115-131.
5. Avropa regionunda idman münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi məsələləri barədə ətraflı

**СУБЪЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО СПОРТИВНОГО ПРАВА
В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ: понятие и характеристика**

Алиев Этибар Али оглы,
член Конфедерации юристов Азербайджана, профессор кафедры ЮНЕСКО «Права человека и информационное право» юридического факультета Бакинского государственного университета, доктор юридических наук;
Новрузов Гулу Новруз оглы,
доктор философских наук, доцент, начальник Академии Государственного таможенного комитета Азербайджанской Республики, генерал-майор таможенной службы;
Гусейнова Фатима Этибар кызы,
Бакинский государственный университет, Юридический факультет, Кафедра международного частного права и европейского права, доцент, доктор философии по праву.

В статье ставится задача пролить свет на вопросы, связанные с субъектами международного спортивного права в новейшее время авторами. Дает доктринальное представление о субъектах международного спортивного права и научно объясняет их особенности и особенности.

Отмечается, что в современное время субъекты международного спортивного права являются потенциальными участниками сложившихся спортивных отношений в сфере международного спортивного движения, в связи с чем обладают соответствующими правами и обязанностями в этой сфере. Существуют различные типы субъектов, такие как субъекты международного публичного спортивного права и субъекты международного частного спортивного права.

Ключевые слова: *спортивное движение, международное спортивное право, спортивные субъекты, публичные спортивно-правовые субъекты, частные спортивно-правовые субъекты, спортивные отношения, спортивно-правовые нормы, правовое регулирование.*

**SUBJECTS OF INTERNATIONAL SPORTS LAW IN MODERN TIMES:
concept and characteristics**

Etibar Aliyev,
Member of the Azerbaijan Lawyers Confederation, Professor of the UNESCO Chair "Human Rights and Information Law", Faculty of Law, Baku State University, Doctor of Law;
Novruzov Gulu Novruz oglu,
Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor, Chief of the Academy of the State Customs Committee of the Republic of Azerbaijan, Major General of the Customs Service;
Fatima Huseynova,
Baku State University, Faculty of Law, Department of International Private Law and European Law, Associate Professor, Doctor of Philosophy in Law.

The article seeks to shed light on the issues related to the subjects of international sports law in modern times by the authors. It gives a doctrinal understanding of the subjects of international sports law and scientifically explains their characteristics and features.

It is noted that in modern times, the subjects of international sports law are potential participants in the existing sports relations in the field of international sports movement, and therefore they have the appropriate rights and responsibilities in this area. There are different types of subjects, such as subjects of international public sports law and subjects of international private sports law.

Key words: *sports movement, international sports law, sports subjects, public sports-law subjects, private sports-law subjects, sports relations, sports-law norms, legal regulation.*

MODERN ZAMANDA ULUSLARARASI SPOR HUKUKU KONULARI: kavram ve özellikler

Etibar Aliyev,

Azərbaycan Avukatlar Konfederasyonu Üyesi, UNESCO "İnsan Hakları ve Bilgi Hukuku" Kürsüsü Profesörü, Hukuk Fakültesi, Bakü Devlet Üniversitesi, Hukuk Doktoru;

Novruzov Güli Novruz oğlu,

Hukuk Felsefesi Doktoru, Doçent, Azərbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi Akademisi Başkanı, Gümrük Hizmetleri Tümgeneralı,;

Fatima Hüseynova,

Bakü Devlet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Uluslararası Özel Hukuk ve Avrupa Hukuku Anabilim Dalı, doçent, hukuk alanında felsefe doktoru.

Makale, modern zamanlarda uluslararası spor hukuku konularıyla ilgili konulara yazarlar tarafından ışık tutmayı amaçlamaktadır. Uluslararası spor hukuku konularına doktriner bir anlayış kazandırır ve özelliklerini ve özelliklerini bilimsel olarak açıklar.

Modern zamanlarda uluslararası spor hukuku konularının uluslararası spor hareketi alanında mevcut spor ilişkilerinde potansiyel katılımcılar oldukları ve bu nedenle bu alanda uygun hak ve sorumluluklara sahip oldukları belirtilmektedir. Uluslararası kamu spor hukukunun konuları ve uluslararası özel spor hukukunun konuları gibi farklı konu türleri vardır.

Anahtar Kelimeler: *spor hareketi, uluslararası spor hukuku, spor konuları, kamu spor hukuku konuları, özel spor hukuku konuları, spor ilişkileri, spor hukuku normları, yasal düzenleme.*

